

SOSYOLOGCA

OCAK-HAZİRAN 2013

CİLT:3 SAYI: 5

ISSN: 2146-5207

MUHAFAZAKÂRLIK, BİLİM, YÖK

Uluğ Nutku

Özet: Üniversitelerimiz özerkliğini çok uzun yıllar önce kaybetmiştir. 1933 yılından önce üniversiteler kendi içerisinde bir sistemi barındırmaktaydılar. Bu dönemde üniversite tam bir düşünce özgürlüğü içerisindeydi. Kendi amacının bilim yapmak olduğunun farkında ve buna yönelik çalışmalarda bulunmaktaydı. Ancak ilerleyen dönemlerde üniversiteler adeta siyasete kurban verildi. Özerklikleri ellerinden alındı ve devlete bağlı hale geldi. Günümüzde de YÖK ile birlikte üniversiteler önemli sorunlar içerisinde bulunmaktadır. Kendi özerkliğine sahip olamayan üniversiteler doğru şekilde bilim üretemez haldedir. Bu yazımızda da bu durumun ayrıntıları verilmiş ve olası çözüm yolları irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite, özerklik, bilim, muhafazakârlık.

CONSERVATİZM, SCIENCE, YÖK

Uluğ Nutku

Abstract: Our universities lost their autonomy many years ago. Before 1933, universities had a system within themselves. During this period, the university was in complete freedom of thought. He was aware that his aim was to do science and he was working on this. However, in the following periods, universities were sacrificed to politics. Their autonomy was taken away and they became dependent on the state. Today, universities, together with YÖK, are in serious trouble. Universities that do not have their own autonomy are unable to produce science correctly. In this article, the details of this situation are given and possible solutions are examined.

Keywords: University, autonomy, science, conservatism.

MUHAFAZAKARLIK, BİLİM, YÖK

Uluğ Nutku

Bu başlıktaki bir yazının karşılaştığı ilk güçlük, iki genel kavram ile bir kurum adını kavramlaştırarak birlikte düşünmenin ve aralarında anlamlı bağıntılar kurmanın olanaklı olup olmadığı sorusuna cevap bulmaktır. İkinci güçlük, kavramların içeriklerinin ne ölçüde örtüştüğünü ve bir çözümlemeye olanak sağladığını saptamada ortaya çıkar. Üçüncü ve -geçici olarak 'son' demek istediğim- güçlük de, her birinin somut tarihsel kullanımının toplu bir çözüm sağlayıp sağlayamayacağına dair sentez kaygısından doğan güçlüktür. Bu güçlükleri aşmanın cesaret gerektirdiğini ama konunun abartılara, övmelere ve yermelere de açık olduğunu önceden bilerek yazmaya girişmek, makul karşılanacak bir girişimdir ve makul bir çözüme de ulaşabilir. Konuları felsefe yönünden ele almaya çalışacağım.

'Muhafazakârlık', tarihimizde eleştirel-irdelemeci düşünmenin birçok alanda kendini göstermeye başladığı ve sonraları 'yenilikçi' denilen tutuma karşı kullanılan, kaynağı Tanzimat öncesi döneme geri götürülebilecek bir kavramdır. Günümüzde canlandırılan bu kavram, önceki kullanımının eskiye yandaş (siyasal ve kültürel) anlamından daha objektif ve daha kapsamlı olan üçlü-anlam taşımaktadır: Gelenekle gelen düşüncelerin yeniden işlenmesi; bu düşüncelerin kurumlar da somutlaşması; kurumların gelecekte alabileceği biçimler şimdide tasarlanarak tarihsel sürekliliğin gerçekleştirilmesi. Bu 'anlayış' biçimsel bir tanım değildir ve öyle olmaması nedeniyle bir tanımın vereceğinden daha öğreticidir. Muhafazakârlık terimi, anlamına denk düşmeyen tutuculuk, korumacılık, saklamacılık gibi çevirilere başvurmadan günlük dilde pekâlâ kullanılabilen bir terimdir. Bir geleneğe tutunma, onu koruma, saklama fillerinden başka ve bunlardan da önemlisi 'savunma' anlamını içerir. Savunma, tarihsel süreçte kazanılmış, kültür dokusuna sinmiş 'kültür değerleri' uğruna çaba göstermedir.

Yukarıda belirtilen üçlü-anlamda olgulara aykırı hiçbir şey yoktur; bu nedenle de itiraz edilecek bir yan yoktur. İtiraz ancak muhafazakârlığın toplumsal gelişmeyle bağdaşmayan, olumlu gelişmeleri bile köstekleyen biçimlere girmesine karşı olabilir. Fakat olumsuz biçimleri belirtecek başka bir terim kullanılması ge-

rekirken, bu biçimler gene aynı terimle dile getiriliyor. Böyle olunca muhafazakârlığın, gelenekleri katılaştırmış biçimiyle akıcı biçimi arasındaki sınır kaybolur ve muhafazakârlıkla inkılâpçılık tam karşıt anlamlar olarak konumlandırılır; birincisi olumsuzlanırsa, ikincisi olumludur ve tersi. Asıl olumsuz durum budur, çünkü böyle bir durumda geleneklerde ayıklama yapmak, işlenebilecek olanları işlenemeyecek olanlardan ayıklamak olanaksızlaşır. Örneği, katı gelenekçilik, Latin harflerinden yapılan alfabeyi tarihsel bir kesinti, şimdiki geçmişten koparma olarak anlarken, köktenci inkılâpçılık eskiyi tüm yönleriyle olumsuzlar, her şeyi kendisiyle başlatır. Her iki tutum yalnız bir toplumun değil, bütün toplumların hayatında devrim niteliğinde olan değişmelerin bile geleneklere ihtiyaç duyduğunu, tarihte 'kopuş' diye bir şeyin olmadığını ve olamayacağını gözden geçirir. Şimdilerde zihinleri pek kurcalayan 'paradigmatik değişimler' sadece zihinlerdedir; bunların tarihsel gerçeklikte hiçbir karşılığı yoktur. Yeni olan daima 'eskinin yenisi'dir. Bunun en açık örnekleri dinler tarihinde, özellikle tek-tanrı dinlerinde görülür. Aynı şekilde, yeniliğin her türüne karşı çıkıp eskiyi mutlaklaştırmak doğayı da toplumu da inkârdır; çünkü hayatın esası çeşitlenme, cinslere ayrışma, cinslerin de türlerine ayrışmasıdır. İnsana gelince, türler bireylere ayrışır ve insanda bireyleşme ya da bireyoluş -insan varlığının temel kategorisi- diğer canlılarla karşılaştırılmayacak bir basamağa çıkmıştır. Evrimde türsel geriye dönüş olmadığı gibi, tarihte de toplumsal geriye dönüş olmaz. Tarih elbette doğal evrimin bir uzantısı değildir; fakat 'oluş' kategorisi, her iki alanda farklı biçimleşmeler gösterse de, kapsayıcıdır.

Muhafazakârlığı, 'mevcut yapının savunulması' olarak anlarsak ve savunma kavramının içeriğine 'yeniliğin ölçüsünü belirleme' anlamını da katarsak, bu tutumun, halis olan her yeniliğe açık olduğunu, ama yapay yeniliklere karşı çıktığını da anlarız. Öyleyse, sorunun çekirdeği, her uğraşta halis olanla yapay olanı ayırt edecek ölçütleri bulmaktır. Burada genel-felsefi bir ölçüt değil, uğraşların yapısına ait özel ölçütler söz konusudur. Genel-felsefi ölçüt özel ölçütleri kapsar ve özel ölçütler onunla çelişik olamaz, fakat genellik tek başına kaldığına sadece bir yön göstermez; yürünecek yolda nelerle karşılaşılacağı önceden bilinemez. Her uğraşın kendine özgü sorunları, halisle sahteyi, hakikatle hatayı ayıracak ölçütün de kendine özgü olmasını gerektirir.

Bu nasıl başarılır, bunu kim başarır? Sorunun cevabı bilim tarihindedir. Bilimin tarihsel özelliği -her bilim dalı bu özelliği taşır- şudur: geleneği yerleşmedikçe meyyesini veremez, gelişemez, ilerleyemez. Bilimsel gelişmelerin bilim dışı etkenlerce kesintiye uğratılması, toplumsal duraklamanın, sonra da gerilemenin birincil nedenidir. Bu bozucu etkenlerin çoğu siyasal yönlendirmelerdir. Siyasal yönlendirmeler, baştan sona dürüst tavır gösteren bilimsel çalışmaları kendi çıkar amaçlarına alet etmek için her aracı geçerli sayar. Bilimsel üretimin yeri üniversite olduğundan, en fazla baskı altında tutulan kurum odur. Bilimsel üretim bir toplumun can damarı olduğundan, müdahalelerle damarı atmaz duruma gelen bu kurum hizmet veremeyecek duruma girer. Bu durumda bilimsel teorilerin alanı daralır, hurafelerin yalancılığı yaygınlaşır. Toplumun büyük çoğunluğu bu olumsuz-

luğu fark edemez, çünkü büyük çoğunluk günlük iş ve ilişkilerinde çıkarını kollar. Bunda yadrganacak bir şey yoktur, çünkü her çoğunluk, doğası gereği, ' muhafazakâr'dır. Eğer çoğunluk bilimin kendi başına bir değeri olduğunu, pratik amaçlara yapışık kalamayacağını anlasaydı, siyasal yönlendirmeler muhatap bulamazdı. Fakat gerçek durum bunun tam tersidir.

Bu durumda bir çelişki var gibi görünüyor. Bir başarıyı toplumun çoğunluğu benimsemedikçe, en azından sorunlara açık bir tavır göstermedikçe, başarı ya da bilimsel buluş ne denli büyük olursa olsun, bilim kişilerinin çevresi içinde kapalı kalır. Bu durum özellikle insan bilimlerinde önemlidir. Kısaca, bilim halka götürülmelidir. Diğer yandan, bilim kişinin çoğunluğa hitap etmesi için ne bir zorunluluk vardır ne de sorumluluk. Bunu bilim kurumu ve o kurumun devleti yapacaktır. Bizde halkevleri bu görevi yerine getiriyordu. Bugün halk okulları olsa ve halk, örneği, 'doğada evrim ve insanın evrimdeki yeri' konusunda bilgilendirilse, gerek toplumsal-kültürel gerek siyasal hayatımızda pek olumlu gelişmeler yaşanır. Bunun için bir 'halk eğitimi bakanlığı' kurulmalıdır.

Burada bir olgu daha kendini gösteriyor: Bilim bir azınlığın işidir, hem de seçkin bir azınlığın. 'Bilen azınlık', başarısını ve topluma hizmetini sürdürmek için kendisinden sonra gelecek kuşaklardan da sorumludur ve gelecekteki 'bilen azınlığı' titizlikle seçer, yetiştirir. Herhangi bir müdahale, geleneği kesintiye uğratar, bilen ile bilecek olan arasındaki mesleki bağı ve duyarlılığı yok eder. Bilimin gelişmesinin önkoşulu, kuşaklar arasındaki bağda duygu birliğinin korunmasıdır. 'Muhafaza'nın asıl anlamı budur. Duygu birliği olmadıkça, bilinç birlikteliği de olmaz, işler gelişigüzel 'tayinlere' terk edilmiş olur.

Bilimsel gelenek, geçmişten gelen bilgilerin devşirilerek geleceğe uzatılmasıdır. Şimdi şöyle bir soruyla karşılaşabiliriz: Bir bilim dalında ilerleme kaydetmek için o dalın problem alanını işleyen kişinin bir geleneği sürdürmesi şart mıdır ve o kişinin kendiliğinden atılımları gelişme / ilerleme sağlayamaz mı? Cevap zor değil: Geleneği sürdürme ancak mevcut bilgiye yenilerini katmakla gerçekleşir. Çağımızda fizikteki gelişmeler bunun pek belirgin örneklerini gösterir. Klasik fiziğin bütün sorunları çözdüğüne inanılan bir zamanda Planck kuantum fiziğinin esaslarını belirtti. Bu yenilik eskiyi ortadan kaldırmak değil, eskinin üzerinden yeni bir alana açılmaktı. Fizik düşüncesinin geleneği zenginleşti. Kuantum fiziğinin gelişebileceği bir ortam olmasaydı, buluşu gerçekleştiren bilim kişisi de ortaya çıkamazdı.

Bu yazının başlığındaki kavramların ilk ikisi arasında bağlantı kurmaya çalıştık; belirtilen güçlüklerden ilk ikisine çözüm yolları aradık. Üçüncü güçlük doğrudan uygulamaya ilişkindir ve eğitim tarihimizde 'YÖK sorunu' olarak zaten bilinir. YÖK hala yaşadığına göre sorun da hala günceldir. Şimdiye kadarki tartışmaların merkezine çöreklenmiş ama hiç kimsenin göremediği, fark edemediği yanlış, YÖK'ün bir eğitim-öğretim kurumu olduğu yanlışsıdır. Oysa bu kurumun ne başlangıcında ne de sonrasında 'bilimsel' diyebileceğimiz nitelikte ne bir kararı ne de uygulaması olmuştur. Yeni gibi görünen bir yığın düzenleme, işlevi bilimselce belirsiz, siyasetçe belirgin bir çarkın döndürülmesinden ibarettir. Başka türlü ola-

mazdı, çünkü bu kurumu oluşturan zihniyet darbeydi, yıkıcıydı. Aradan geçen otuz yılda 'bilimselliğe dönüşüm' de olamazdı, çünkü böyle bir dönüşüm için bu kurumun lağvedilmesi gerekirdi. Eğer bu kurumun bu otuz yılda olumlanacak, onaylanacak, işlenecek, geliştirilecek bir geleneği oluşsaydı, dönüştürme olanağı bulunabilirdi. Hazırlanmakta olan yeni kanundan da sadece yeni bir *pigopagus* doğacaktır; bundan kimsenin kuşkusu olmasın.

O halde 'YÖK ne olacak?' sorusunu bir kenara atıp 'Türkiye Cumhuriyetinin eğitim idesi yeniden nasıl kazanılacak?' sorusunu gündeme getirmeliyiz. Çözümüne katkı ancak bilimsel bir kavrayış doğrultusunda olabileceğinden, kavrayışın niteliği üzerine birkaç görüş ve hayata geçirilmesi üzerine üç küçük öneri sunacağım. Bu öneriler gerçek olduktan sonra eğitimde 'idenin amacı' konusuna geçilebilir.

- Bilim otorite kabul etmez. Bilimsel hiyerarşi otoritenin değil, bilgi birikimin sağlanmasının ve aktarılmasının gerektirdiği bir hiyerarşidir. Siyasal otoritenin basamaklanmasına öykünen ya da o yöne zorlanan bir eğitim kurumundan bilim çıkmaz. Bilimin tek ilkesi vardır: incelediği nesneye dürüst davranmak, nesnesinin özelliklerinin ne olduğunu anlamak, bilmenin sorumluluğunu üstlenmek ve bunun gerektirdiğinin dışında hiçbir uygulamaya yönelmemek. Bu niteliği ile bilim bütün siyasetlerin üstündedir; çünkü siyasetler çıkar ağlarıyla örülür.

O halde yapılacak ilk iş, müdahalesiz-kesintisiz çalışma olanaklarının ele geçirilmesidir.

- Üniversitelerimiz -eskisiyle yenisiyle- birer ticaret firması haline geldiklerinden, durumu düzeltmek için, üretime yapışkanlığın bir bilim ideali olamayacağını, bilimin topluma hizmetinin çok uzun vadeli olduğunun ve göz önündeki çıkarların çok uzağından geldiğinin rektöründen asistanına kadar öğretilmesi gerekir.

O halde yapılacak iş, tüm akademisyenlere bilimsel düşünmebilmelerine yardımcı olacak dersleri vermektir. Bu dersleri eğitimcilerin kendileri de almalıdır. Ders-ten kasıt, diyalog disiplininin kazanılmasıdır. Genel ve özel (alanlara özgü) tartışmaları yürütmek için, her alanda dünyanın yetkin akademisyenleri davet edilmelidir. Başlangıçta bu zorunludur, çünkü problem, öncelikle bilimsel kişilik edinme problemidir. Çözüm, 'ikinci üniversite reformu'nu zorunlu kılıyor.

- Üniversite özerkliğinin kaybedildiği yıllardan bu yana akademik kadrolar büyük tahribata uğradığından, bu kadrolarda bulunmuş ve bulunmakta olanların bilimsel nitelikleri teker teker gözden geçirilmelidir.

O halde kürsü / mevki işgallerinin sorumluları bulunmalı, teşhir edilmeli, yargılanmalıdır. Son on yılda köhne bir ideolojiyi canlandırma amacıyla yapılan kayırmalar, layık olmayanlara verilen unvanlar, alan kaydırarak iş verme hilekârlığı, bilime tarikat sızıntıları geniş boyutlara ulaşmıştır. Bunlar kökten temizlenmelidir.

Üniversite özerkliği Avrupa toplumlarında yüzyıllar süren mücadelelerden sonra kazanılmıştır. Toplumumuzda üniversitenin bir reform girişimiyle (1933 reformu) kurulması zorunluydu, çünkü kendiliğinden oluşması, yani toplumun olgunlaşarak aynı amaca ulaşması beklenemezdi. Akademik özerkliğin bilimsel çalışmalar için önkoşul olduğu da kavranmıştı; başarının anahtarı eldeydi. Cumhuri-

yetin sonraki dönemlerinde anahtar siyasete pazarlandı fakat kilide uymadı, hiçbir kapıyı açmadı, şimdiki paslanmış şeklini aldı. Bazı üniversitelerde bazı bilim geleneklerinin bozulmadan sürmesi, kurumların sağlamlığından değil, kişilerin fedakârlığından, kendilerini bilime adamışlıklarından dolayıdır. Fakat onlar da zamanla çekildiğinde, geride doldurulamayacak boşluk kalacaktır.

Devletten özerklik talebi ısrarla sürdürülmelidir. Yanlış bir yola girildi ve 'demokratik üniversite' kavramı altında düzenlemeler tasarlandı. Bu konuda yazılanlar incelenirse, demokratik üniversite kavramının üniversite anlayışla yan yana getirilemeyeceği görülebilir. Birincisindeki karar mekanizması ikincisindeki hiç uymaz. Birincisi çoğunluğun keyfi kararına kalabilir, ikincisi niteliği koruma ve yükseltme amacından taviz vermez.

Ayrıca, demokrasi siyasal hayatta bir anlam kazanamamışken bunu bilimsel bir kuruluşta aramak, öküzün altında buzağı aramaktır. Mücadelenin yönü bu değildir. Mücadele topluma, nihayetinde insanlığa hizmet yönündeyse, bilimin hizmetkârları bilim dışı kimselerin lütfuyla atanarak değil, emeğinin karşılığını alarak liyakat kazanmalıdırlar.